

УДК: 342.8: 004.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.9>

ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЧЕСНИХ ВИБОРІВ: ПРОБЛЕМИ ГЛОБАЛІСТИКИ

Жаровська І.М.,*доктор юридичних наук,**професор кафедри теорії права та конституціоналізму**Національного університету «Львівська політехніка»*

ORCID: 0000-0003-3821-8120

Жаровська І.М. Виклики штучного інтелекту для правових стандартів чесних виборів: проблеми глобалістики.

У статті аналізуються виклики штучного інтелекту для розроблених та апробованих цивілізованими народами стандартів чесних виборів. Проведено дослідження окремих викликів ШІ для виборчого процесу, обґрунтовано пропозиції нормативного характеру щодо правового регулювання його використання у виборчому законодавстві. Виокремлено негативні наслідки застосування новітніх технологій, зокрема моделей ШІ у виборчому процесі, констатовано, що таке втручання порушує стандарти виборів та деформує виборчі права людини.

Узагальнено, що всі ці новітні можливості та модерністські підходи мають синергетичну природу, оскільки неможливо передбачити наслідки, а також чинники, котрі при використанні стануть ключовими для визначення майбутньої корисності чи деструкції таких цифрових можливостей.

Зазначено, що онтологічну суть виборів може змінити використання технічних та віртуальних засобів, зокрема поширення даних про виборців порушує принцип конфіденційності та приватності інформації, новітні технології, такі як техніки мікротаргетингу, алгоритми та ШІ - можуть вплинути на результати виборів та довіру громадськості до них.

На основі моніторингових звітів міжнародних та громадських інституцій констатовано значне використання ШІ під час передвиборчої агітації, у виборчій рекламі та в процесі волевиявлення громадян. Констатовано суттєву активізацію такого втручання на національних виборах останніх років.

Автором запропоновано оновлення правового регулювання стандартів прозорості виборів у національній законодавчій системі через включення до Виборчого кодексу України норм, що унормовують понятійно-категоріальний апарат, зокрема через визначення «виборчі маніпуляції», «штучний інтелект у виборчому процесі» тощо; встановлюють правила легітимності використання моделей ШІ в політичній рекламі, агітаційних матеріалах, моніторингу громадсько-політичних уподобань, при формуванні виборчих програм тощо; визначають зобов'язання учасників виборчого процесу розкривати інформацію щодо використання ШІ при створенні політичного та виборчого контенту, встановлюють відповідальність за недотримання такої вимоги.

Ключові слова: стандарти чесних виборів, виборчий процес, виборче право, штучний інтелект, новітні технології, цифровізація суспільства, глобалізація, медіаграмотність, дезінформація, правове регулювання.

Zharovska I.M. Challenges of artificial intelligence for legal standards of fair elections: problems of global studies.

The article analyzes the challenges of artificial intelligence for the standards of fair elections developed and approved by civilized peoples. A study of individual challenges of AI for the electoral process is conducted and normative proposals for the legal regulation of its use in electoral legislation are substantiated. The negative consequences of the use of new technologies, in particular AI models, in the electoral process are highlighted, it is stated that such interference violates election standards and deforms human electoral rights.

It is generalized that all these new opportunities and modernist approaches have a synergistic nature, since it is impossible to predict the consequences, as well as the factors that, when used, will become key to determining the future usefulness or destruction of such digital opportunities.

It is noted that the ontological essence of elections can be changed by the use of technical and virtual means, in particular, the dissemination of voter data infringes on the principle of confidentiality and privacy of information, such new technologies as microtargeting techniques, algorithms and AI can affect the results of elections and public trust in them.

Based on monitoring reports of international and public institutions, a significant use of AI in political campaigns, election advertising, the pre-election process and during the expression of citizens' will has been noted. A significant increase in such interference in national elections in recent years has been noted.

The author proposes updating the legal regulation of election transparency standards in the national legislative system by additionally introducing into the Electoral Code of Ukraine norms that: regulate the conceptual and categorical apparatus, in particular through the definition of «electoral manipulation», «artificial intelligence in the electoral process», etc.; establishing rules for the legitimacy of using AI models in political advertising, campaign materials, monitoring public and political preferences, in the formation of election programs, etc.; determining the obligations of participants in the electoral process to disclose information on the use of AI in the creation of political and election content and very significantly determining responsibility for failure to comply with such a requirement.

Key words: standards of fair elections, electoral process, electoral law, artificial intelligence, new technologies, digitalization of society, globalization, media literacy, disinformation, legal regulation.

Постановка проблеми. Цілісність виборів є фундаментальною опорою в побудові здорової та надійної демократії. У філософсько-правовому аспекті чесність виборів часто тлумачиться як виконання набору ідеальних критеріїв. Ці критерії включають проведення виборів, які є чесними та справедливими, прозорими та підзвітними, а також ефективними та результативними.

На противагу цьому непрозорий виборчий процес та відсутність відкритості з боку організаторів виборів також можуть викликати сумніви громадськості щодо результатів виборів.

Вплив порушення рівня чесності виборів є дуже значним. Довіра громадськості до демократії може бути підірвана, здатна спровокувати політичну апатію та навіть призвести до соціальних конфліктів. Проведення демократичних та якісних виборів вимагає від організаторів доброчесності, що можна забезпечити шляхом дотримання етичних правил та норм виборчого законодавства.

Цифровізація суспільства створює нову соціальну та правову реальність, роблячи виклик для прав людини, інститутів держави та права. Виборчий процес є незмінним, необхідним елементом демократії, зокрема в змінних умовах глобалізації та цифровізації суспільної реальності. Зловживання правами у виборчому процесі не лише спотворює якість представництва, але й має наслідки для політичних, соціальних та економічних результатів.

Стандарти чесних виборів формують основу органів публічної влади, легітимізують публічні органи влади, створюють належний консенсус між громадянським суспільством та державою. Тому вагомо проаналізувати вплив цифрових змін, технологічних можливостей на виборчий процес, особливо в контексті можливої деструкції щодо усталених принципів законних виборів.

Онтологічну суть виборів може змінити використання технічних та віртуальних засобів. Поширення даних про виборців порушує принцип конфіденційності та приватності інформації. Новітні технології: техніки мікротаргетингу, алгоритми та штучний інтелект (ШІ) - можуть вплинути на результати виборів та довіру громадськості до них. У широкому розумінні інноваційні технології можуть девальвувати всю політичну систему суспільства, їх недобросовісне чи злочинне використання загрожує верховенству права та демократії.

Відзначимо, право наділене потенціалом урегулювання суспільних відносин, встановлюючи необхідний вектор розвитку суспільної реальності (у демократичній державі націлене на максимальну гуманізацію громадської та державної комунікації). Вказане встановлює доречність дослідження перспектив та тенденцій правового регулювання ШІ, що стане поштовхом подолання викликів цифровізації та усуне прогалини та колізії у правовій системі.

Метою цієї статті є аналіз окремих викликів ШІ для виборчого процесу та розроблення пропозицій нормативного характеру щодо правового регулювання його використання у виборчому законодавстві.

Стан опрацювання проблеми. Питання зміни виборчих стандартів в умовах глобальних змін досліджували ряд науковців, зокрема Ю. Бисага, О. Парута, Н. Ортінська, В. Ковальчук та інші. Окремі аспекти впливу на виборчий процес цифрових можливостей були предметом розгляду наукових праць Д. Белова, К. Філіпчук, Т. Міхайліної та інших. Проте проблема, наразі, не є вирішеною, а нові технологічні парадигми викликають необхідність постійного аналізу досліджуваного питання.

Виклад основного матеріалу. Вільні та чесні вибори залежать від застосування виборчих правил, верховенства права та відкритих і плюралістичних публічних дебатів, що підтримуються незалежними ЗМІ. Ст. 21 Загальної декларації прав людини, ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 3 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Кодекс належної практики у виборчих справах та інші світові та європейські стандарти

визначають пріоритетність для демократичної держави проведення виборів на основі прямого, загального, рівного виборчого права, у тому числі застосовуючи принцип відкритості, прозорості, змагальності, чесності тощо. Отож це – основні парадигми, які є платформою для формування виборчого процесу.

Сучасний виборчий процес разом з іншими сферами суспільного життя отримує додаткову можливість використання онлайн-ресурсів для покращення механізму реалізації прав людини. Оскільки медіа та, власне, виборча кампанія все більше переходять в онлайн, події в цифровому світі все частіше впливають на результати виборів. Багато нових цифрових технологій поряд з додатковими зручними можливостями пропонують неоднозначну картину, що є підставою для оптимізму та обережності.

Усі ці новітні можливості та модерністські підходи мають синергетичну природу, оскільки неможливо передбачити наслідки, а також чинники, котрі при використанні стануть ключовими для визначення майбутньої корисності чи деструкції таких цифрових можливостей. Тому можна вказувати на дуальність, різновекторність наслідків використання цифрових технологій, зокрема технології ШІ.

Для прикладу, штучний інтелект може охопити конкретні спільноти й вплинути на них за допомогою персоналізованої політичної реклами, а також він здатний створити можливості для активізації місцевої демократії та підвищити явку на виборах. З іншого боку, методи мікротаргетингу можуть порушити публічні дебати суспільства в цілому та запобігти необхідному контролю політичної комунікації з боку інших учасників (широкої громадськості, ЗМІ та політичних опонентів). Також алгоритмічна фільтрація новинних стрічок соціальних мереж з політичних чи економічних причин може мати наслідки для плюралізму ЗМІ, свободи слова та доступу до різноманітних політичних меседжів.

Штучний інтелект – це методика та методологія, що змушує програмне забезпечення мислити як «людський» мозок, включаючи закономірності когнітивних процесів. Отож поєднанням інформаційних та технологічних досягнень формується інтелектуальне програмне забезпечення.

Перш ніж сконцентруватися на суттєвих проблемах застосування ШІ, принцип наукової збалансованості вимагає вказати, що насправді можна виокремити багато позитивних чинників такого використання, котрі роблять доступнішою інформацію політичного характеру та полегшують реалізацію активного та пасивного виборчого права. Іноземні науковці обґрунтовують, що «Використання штучного інтелекту для виборчих процесів має численні переваги, такі як підвищення ефективності реєстрації виборців та їх перевірки за допомогою біометричних систем, що може допомогти зменшити випадки шахрайства та подвійного голосування. Системи на базі штучного інтелекту також можуть покращити точність підрахунку голосів, автоматизуючи процес, що мінімізує людські помилки, та надаючи результати виборів у режимі реального часу, що, у свою чергу, призводить до підвищення прозорості та довіри до виборчого процесу. Отже, багато передових інструментів штучного інтелекту можуть допомогти в захисті виборчих баз даних шляхом виявлення та запобігання кіберзагрозам, а також забезпечення цілісності інформації та результатів виборців» [1, с. 3212]

Використання ШІ впливає на медіаграмотність членів суспільства, деформує доступ до належної політичної боротьби, створює невизначеність під час виборчого процесу, а в довготривалій перспективі взагалі породжує недовіру до державних інститутів та виборчих процедур. Європейська комісія оприлюднила статистичні дані, що демонструють громадську увагу до цифрових загроз. 73% населення ЄС стурбовані дезінформацією та неправдивою інформацією в Інтернеті. Дані Євробарометра також показали, що більшість користувачів Інтернету (67%) стурбовані використанням персональних даних для цільового поширення політичних меседжів. 55% були стурбовані обмеженнями та цензурою політичних дебатів в соціальних мережах [2].

Розвиток ШІ на сучасному етапі відбувається надстрімкими темпами. Огляд використання генеративного штучного інтелекту на виборах до Європейського парламенту 2024 року, що проведений Democracy Reporting International, констатує, що експерти виявили використання однієї або кількох форм генеративного штучного інтелекту майже на кожних з 60 національних виборів, що проводилися у 2023 та 2024 роках [3].

Також слід акцентувати увагу на проблемі оманливості інформації, що подають моделі ШІ. Загрозливий характер такі похибки мають для політико-виборчого інформування громадськості. Особливо молодь нині користується ШІ для отримання інформації у всіх питаннях, у тому числі щодо реалізації виборчого права чи отримання даних про політичну програму кандидата. Проблема полягає в тому, що програми не можуть послідовно надавати точну інформацію на виборчу тематику.

У згаданому вище Огляді досліджується точність відповідей чотирьох найпопулярніших чат-ботів на запитання, що стосуються майбутніх виборів до Європейського парламенту. Констато-

вано, що боти були відносно добре налаштовані на надання неупереджених відповідей на політичні теми, але проблеми виникали під час комунікації з людиною при відповіді на нечіткі запитання, особливо «це проблематично, коли виборці неправильно інформують чат-боти про запити, тоді вони можуть відчувати невдачу від голосування, пропускати терміни або допускати інших помилок. Коротше кажучи, ця ненавмисна дезінформація може вплинути на право голосу та результати виборів» [4].

Моделі ШІ прямо впливають на чесність виборів через наповнення політичного контенту значною дезінформацією. Дослідження Джорджтаунського університету у Вашингтоні, округ Колумбія [5], продемонструвало, що людям неймовірно важко відрізнити тексти, що написані людиною, від згенерованих GPT3, тому останні можуть бути використані для генерування дезінформації. Оскільки такі моделі продовжують удосконалюватися і стає можливим легко та за дуже короткий час створювати фейковий контент, який важко відрізнити від автентичного, кандидати на виборах можуть використовувати їх для генерування та поширення неправдивої інформації та дезінформації політичного характеру, уникаючи чесної виборчої конкуренції. Одним з ймовірних сценаріїв може бути поширення ботами оманливого тексту та використання технології синтетичних медіа, зокрема дипфейку для генерування візуального контенту.

Окремі міжнародні аналітичні звіти стосуються аналізу деструктивних проявів використання ШІ в передвиборчому процесі та в політичній агітації. Згідно з останньою оцінкою Міжнародної групи експертів з інформаційного середовища (2025 р.), існують вагомні глобальні докази того, що технології генеративного штучного інтелекту широко використовуються для ведення передвиборчих кампаній, негативно впливаючи на виборчі права. Експертний аналіз демонструє значне неконтрольоване поширення ШІ: у майже 80% країн, де проводилися вибори у 2024 році, були зафіксовані інциденти використання ШІ; переважна більшість (90%) інцидентів стосувалася створення контенту (аудіоповідомлення, зображення, відео та публікації в соціальних мережах); майже половина інцидентів не мала відомого джерела (46%), чверть були спричинені політичними кандидатами та партіями (25%), п'ята частина була спричинена іноземними суб'єктами (20%), а решта надійшла з інших джерел (9%); більше двох третин (69%) інцидентів було класифіковано як такі, що мали шкідливу роль у виборах [6].

Загалом використання ШІ суперечить не тільки виборчому стандарту демократичних держав, але й нормам, що відображають принцип гуманізації цифрової сфери соціуму.

У цьому контексті ШІ, будучи автономним суб'єктом обробки даних, ризикує деформувати засадничі механізми легітимації політичної влади через потенціал маніпулятивного впливу, асиметрію інформації та ерозію принципу автономного волевиявлення. В умовах інституційної цифровізації відсутність чітко артикульованих правових меж використання алгоритмічних систем у виборчих процесах становить пряму загрозу для демократичної процедури репрезентації, знижуючи рівень довіри до виборчих результатів і підриваючи засади публічної відповідальності.

Навіть більше, непрозорість алгоритмів, що визначають політичну комунікацію або цифровий доступ до електоральної інформації, прямо суперечить стандартам цифрової етики та принципам цифрової рівності, які закріплені в ряді міжнародно-правових актів (наприклад, у Рекомендаціях Ради Європи щодо впливу цифрових технологій на права людини). Таким чином, науковий та правовий дискурс усе активніше констатує необхідність концептуалізації нормативних рамок етико-правового обмеження ШІ в політичному просторі задля забезпечення збереження як виборчої суб'єктності, так і цілісності демократичного процесу в умовах цифрової трансформації.

Серед іншого, моделі ШІ порушують правові зобов'язання згідно із Законом ЄС про цифрові послуги (DSA)[7], такі як належна оцінка ризиків, тестування та навчання для зменшення ризиків для виборчих процесів, а також суперечать зобов'язанням постачальників та розробників інформаційно-комунікативного цифрового контенту, згідно з Кодексом практики ЄС щодо боротьби з дезінформацією [8], виявленням і зменшенням її ризиків та впровадженням принципів безпечного проектування.

Ініціатива Disinfo Radar (фінансується Міністерством закордонних справ Німеччини) пропонує широкі новітні технологічні можливості для боротьби з негативними проявами дезінформації, що створюється за допомогою ШІ у виборчому процесі, зокрема вони покладають особливу соціальну відповідальність на розробників моделей та постачальників таких послуг. Вони повинні обмежувати використання своїх великих мовних моделей (large language models) для генерування шкідливого контенту. Як і кожен продукт від OpenAI, ChatGPT має механізми безпеки для вихідних даних, використовуючи модерацію для блокування неприйняттого контенту. Однак їх можна легко обійти за допомогою креативних запитань, щоб вони все ще реагували на шкідливі текстові підказки [9], тому удосконалення системи фільтрації, блокування неетичного контенту, регулярна стандартизована оцінка ризиків програм, система звітності про шкідливий контент, інтеграція моделей самопе-

ревірки, прозорість при використанні навчальних даних є необхідним техніко-правовим рішенням загального унормування проблеми участі ШІ в дезінформаційній діяльності.

Висновки. Вказане потребує адаптації національного законодавства до викликів глобалізованого, віртуального суспільства. На думку автора, доречно запропонувати правове регулювання стандартів прозорості виборів в національній законодавчій системі шляхом додаткового введення у Виборчий кодекс України норм, котрі:

- унормовують понятійно-категоріальний апарат, зокрема через визначення «виборчі маніпуляції», «штучний інтелект у виборчому процесі» тощо;
- встановлюють правила легітимності використання моделей ШІ у політичній рекламі, агітаційних матеріалах, моніторингу громадсько-політичних уподобань, при формуванні виборчих програм та таке інше;
- визначають зобов'язання учасників виборчого процесу розкривати інформацію щодо використання ШІ при створенні політичного та виборчого контенту та визначають відповідальність за недотримання такої вимоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Maine I.M., Esiefarienrhe B.M. The impact of artificial intelligence, ethical implications and technologies on the electoral process. *Sciences*, 2024. № 12(1), С. 3211–3219. DOI: <https://doi.org/10.38159/ehass.202451641>.
2. European Commission. 2018. Special Eurobarometer 477 – Democracy and elections. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/208024>.
3. The Factor A review of Generative AI Use in the 2024 European Parliament Elections at the Ballot Box, 4 December 2024. URL: <https://www.kofiannanfoundation.org/publication/a-review-of-generative-ai-use-in-the-2024-european-parliament-elections> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Are Chatbots Misinforming Us About the European Elections? Yes. URL: <https://globaldemocracycoalition.org/library/are-chatbots-misinforming-us-about-the-european-elections-yes-2> (дата звернення: 01.11.2025).
5. Buchanan B., Lohn A., Musser M., Sedova K. Truth, Lies, and Automation. May 2021. URL: <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/CSET-Truth-Lies-and-Automation.pdf> (дата звернення: 01.11.2025).
6. International Panel on the Information Environment [I. Trauthig, P. N. Howard, S. Valenzuela (eds.)], "The Role of Generative AI Use in 2024 Elections Worldwide," Zurich, Switzerland: IPIE, 2025. Technical Paper, TP2025.2. DOI: 10.61452/HZUE9853.
7. The Digital Services Act. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en (дата звернення: 01.11.2025).
8. The 2022 Code of Practice on Disinformation. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation> (дата звернення: 01.11.2025).
9. Disinfo Radar's Rapid Response Briefs. Is AI Undermining Trust Online? ChatGPT, Large Language Models, and Disinformation. URL: <https://democracyreporting.s3.eu-central-1.amazonaws.com/images/63ac260daf556.pdf> (дата звернення: 01.11.2025)